

NOVOTNÝ, K. – SCHNELL, A. – TENGELYI, L. (eds):

**La phénoménologie comme philosophie première
(Fenomenológia ako prvá filozofia)**

Praha: FILOSOFIA 2011, 291 s. (*Mémoires des Annales de Phénoménologie*, zv. 10)

Tento zborník z medzinárodnej konferencie konanej v Prahe v dňoch 4. – 7. októbra 2006 vyšiel v edícii Zbierky vedeckých prác (*Mémoires*) Združenia na podporu fenomenológie (*Association pour la promotion de la Phénoménologie*) so sídlom v Paríži, čo zdôrazňuje jeho dôležitosť. Vydavatelia a zároveň aj jedni z autorov v tomto návrate k „prvej filozofii“ s využitím fenomenológie hľadali odpoveď na tri otázky: na otázku kategoriálnej štruktúry reality potom, čo sa aplikáciou fenomenologickej redukcie zo súcien stali fenomény; na otázku subjektu či presnejšie jeho identity vo vzťahu k fenoménom a na otázku zmyslu bytia. Bez vymedzenia pojmu prvej filozofie sú to otázky skôr ontologické než metafyzické.

Osemnásť príspevkov je zoskupených do troch častí : A. *Úloha prvej filozofie v dejinách filozofie*; B. *Pokusy o revíziu fenomenológie*; C. *Možnosť prvej filozofie v súčasnej fenomenológii*.

Prvú časť otvára Marc Maesschalck príspevkom nazvaným *L'attention spéculative en philosophie première chez Fichte et Schelling* (Špekulatívna pozornosť v prvej filozofii u Fichteho a Schellinga). Husserlovu fenomenológiu treba totiž vždy vidieť v kontexte nemeckého idealizmu. Z porovnania týchto dvoch jeho hlavných predstaviteľov, reagujúcich na Kanta a stelesňujúcich ním otvorené dve možnosti, vyplynul takýto dôsledok, pokiaľ ide o prvú filozofiu: Mala vyvrcholiť duchovným videním či vhl'adom podstaty v podobe formy, čo je Fichteho pozícia, alebo videním formy v podobe podstaty na základe sebatpotvrdenia absolútneho života, čo je zasa Schellingova pozícia. Autor dospieva k vymedzeniu prvej filozofie ako možnosti „absolútnej fenomenológie racionálnej existencie ako určenia (*destination*)“ (s. 26).

So Jeanom-Françoisom Lavignom (*Le „premier“ en phénoménologie*; „Prvý“ vo fenomenológii) vstupujeme do fenomenológie, v ktorej „prvenstvo“ stelesňuje predovšetkým Husserl, lebo ako prvý chcel z fenomenológie urobiť „prvú filozofiu“, a to počnúc rokom 1909, a najmä v r. 1923 v rovnomennej práci vydanéj posmrtno ako *Husserliana* VII. a VIII. zv. Lavigne, približiac tento proces „transcendentalizácie“, konštatuje, že skutočne „prvou“ vo fenomenológii je „historicky psychológia a ontologicky bytie ako absolútna transcendencia“ (s. 45).

Yves Mayzaud v texte *L'horizon de la philosophie première* (Horizont prvej filozofie) pristupuje k danej problematike z hľadiska osobnosti filozofa. Husserl totiž v *Prvej filozofii* dáva personálnemu taký istý štatút ako transcendentálnemu. Fenomenológia je podľa neho prvou filozofiou, ba aj metafyzikou, keďže zmysel, ktorý ustanovila, je určený budúcim generáciám a jej poslanie transcenduje tak primordiálnu sféru, ako aj civilizáciu a svet. Nezná to optimisticky?

Ďalší príspevok, nazvaný heideggerovsky *Le néant comme incinération absolue du passé* (Ničota ako absolútne spálenie minulosti), ktorého autorom je Stefano Micali, je pokusom ukázať plodnosť fenomenológie, pokiaľ ide o jednu z najdôležitejších metafyzických kategórií, a to kategóriu ničoty. Najskôr je ukázané, ako fenomenológia zmenila obsah tejto kategórie, najmä pod Heideggerovým vplyvom, a potom je analyzovaná jej modalita týkajúca sa jednej časovej dimenzie, a to minulosti.

Aj ďalší príspevok sa týka toho, čo je vo fenomenológii prvotné: *La recherche d'un phénomène premier: Levinas face à Husserl* (Hľadanie prvotného fenoménu: Levinas zoči-voči Husserlovi) od Nicolasa Monseua. Z tohto porovnania zakladateľa fenomenológie s fenomenológom prvej generácie autorovi vyplynulo, že oným prvým fenoménom je intencionalita, ako ukázal E. Levinas vo svojej priekopníckej práci *Teoría intencionalidad en Husserlova fenomenología* (1930). Ak možno hovoriť o prvom fenoméne, nevymedzuje intencionalita len druhú filozofiu?

Merleau-Ponty ako metafyzik? Jiří Pechar, jeden z dvoch účastníkov z Česka, v texte *La phénoménologie de Merleau-Ponty* (Fenomenológia Merleau-Pontyho) síce pripúšťa, že z hľadiska prvej filozofie je pozícia tohto francúzskeho fenomenológa „zvláštna“, vidiac uňho prvý fenomén v „správaní sa živých bytostí“. Teda aj on zamieňa to, čo sa javí ako prvé, východiskové, s prvou filozofiou, ktorá sa nepohybuje v rovine empirie ani ňou nezačína.

Nech nás v tomto zmysle nemýli názov príspevku otvárajúceho Časť B *Bouleversements et surplus de l'expérience* (Prevraty a presahy skúsenosti) od Bernharda Waldenfelsa, nemeckého fenomenológa a špecialistu na francúzsku fenomenológiu. To „prvé“ smeruje k metafyzickému a transcendentálnemu mysleniu s nadvládou tradičných kategórií ako Jedno, Celok, Podstata, Príčina, Najvyššie atď., ktoré vytvárajú pozadie metódy Husserlovej „intencionalnej fenomenológie“. Keďže však podľa neho intencionalita otvára, a zároveň zatvára cestu skúsenosti, navrhuje ako alternatívu „responzívnu a paticky založenú fenomenológiu“.¹

Na rade je Marc Richir, ktorý v príspevku nazvanom *Le sens de la phénoménologie* (Zmysel fenomenológie)² načrtnol svoju „neštandardnú fenomenológiu“, ktorej „orgánom“ už nie je ani „vnútorný ‚názor‘, ani názor eidetický, ale kontakt s ‚vecou‘ – s fenoménmi – v odchýlke a cez odchýlku ako cez priestorové a časové nič“ (s. 123). Táto neštandardná fenomenológia môže byť doplnkom Husserlovej filozofie hmoty či jej alternatívou, avšak nemôže suplovať celú fenomenológiu, a už vôbec nie aspirovať na prvú filozofiu.

Diskusia okolo prvej filozofie pokračuje, prechádzajúc na vyššiu úroveň, staťou Rolfa Kühna *Le lieu originnaire de la phénoménologie et la métaphysique* (Originárne miesto

---

¹ Slovenský čitateľ už mal možnosť oboznámiť sa s touto responzívnu fenomenológiou: autor vystúpil na 8. ročníku medzinárodného vedeckého workshopu konaného v dňoch 16. – 18. októbra 2012 na pôde Filozofického ústavu SAV na podobnú tému (*Interiorita, exteriorita, responzivita*). Pisomná verzia vystúpenia bola uverejnená vo FILOZOFII 2013, mimor. č. 1, s. 4-15.

² Čes. porov. „Smysl fenomenologie“; in: Novotný, K. (vyd.) (2010): *Co je fenomén? Husserl a fenomenologie ve Francii*. P. Mervart/OIKOYMEHE, 169-183.

fenomenológie a metafyzika). Tento autor zavrhuje „onto-teologické znetvorenie“ metafyziky a inšpiruje sa fenomenológiou života M. Henryho, no pojem bytia už nepokladá za určujúci pre metafyziku. Určujúci je „absolútne fenomenologický život – ako podstata samého Boha v zmysle jeho zjavujúcej sa samo-danosti“, ktorý sa vymyká akémukoľvek intuitívnemu uchopeniu, na jednej strane a „neignorovateľná fakticita absolútnej efektívnosti zjavenia“ ako „pravdy imanentnej ‚človeku‘ ako živej patickej bytosti“ na strane druhej (s. 127).

László Tengelyi v texte *La phénoménologie et les catégories de l'expérience* (Fenomenológia a kategórie skúsenosti) potom, čo si predsavzal najskôr určiť zmysel metafyziky fakticity u Husserla a ilustroval ho na príklade dvojznačnosti svetského faktu, oscilujúceho medzi kontigentným javom a javením ako takým, dospieva k fenomenológii ako „inej prvej filozofii“ založenej na interpretácii kategórií (dynamickej) skúsenosti, ktorá sa stáva, kategórií ako udalosť, príčinnosť, hra.

Aj Alexander Schnell chcel svojím textom *Le „transcendantal“ dans la phénoménologie* („Transcendentálne“ vo fenomenológii) prispieť k založeniu fenomenológie ako „prvej filozofie“, sledujúc dva ciele. Tým prvým je objasnenie spojenia medzi metodologickým zmyslom konkrétnych fenomenologických analýz, najmä čo sa týka času a intersubjektívnej dimenzie transcendentálnej subjektivity, a metodologickými konzekvenciami vyplývajúcimi z motivácie fenomenológie stať sa prvou filozofiou. Ten druhý spočíva v pokuse ísť ďalej za tento fenomenologický rámec, načrtnúť jadro takejto „fenomenologickej metafyziky“ pod názvom „konštruktívna fenomenológia“.

Autor posledného príspevku *La philosophie première comme ontologie du monde de la vie* (Prvá filozofia ako ontológia životného sveta) tejto druhej časti zborníka správne vymedzuje pojem prvej filozofie ako filozofie, ktorá sa zakladá absolútne a ktorá tým zakladá aj všetky ostatné formy vedenia, avšak túto charakteristiku pripíše „životnému svetu“, do ktorého Husserlov systém vyúsťuje, ale ktorý nie je jeho východiskom. Ide, pravda, o rozšírený pojem životného sveta obsahujúceho horizont možností, sveta schopného tvorby zmyslu, ktorý nebude nikdy prežívaný.

Na problém prvej filozofie v súčasnej fenomenológii chcú odpovedať príspevky zhromaždené v poslednej časti C, počnúc staťou Didiera Francka, ktorej názov neznie na prvý pohľad fenomenologicky, skôr levinasovsky: *L'anarchie de la trace* (Anarchia stopy). Konkrétnejšie si autor kladie dvojité otázky: „Ako stopa prerušuje fenomenalitu a aký je jej vzťah k onosti (*illéité*)?“³ (s. 213). Tento autor, známy svojimi prácami z fenomenológie telesnosti, sa nakrátko zastavuje u Heideggera, ktorý zamieňal stopu so znakom, a ďalej sa zaoberá výlučne Levinasom, polemizujúc s jeho názorom, podľa ktorého by etika ako jedna z filozofických disciplín mohla byť v postavení prvej filozofie.

S Levinasom sa stretne aj v ďalšom príspevku od Karla Novotného *Limites de la*

---

³ Tento francúzsky neologizmus je utvorený od osobného zámena *Il*, on, pripojením koncovky *-éité*, vyjadrujúcej nejakú podstatnú vlastnosť. V danom prípade jej zodpovedá slovesná koncovka *-osť*. Onosť – „On je v základe Ty“ (s. 215) – u Levinasa označuje v konečnom dôsledku Boha, ktorý vo svete zanecháva stopu v podobe tváre Druhého.

phénoménologie (Limity fenomenológie) s podnázvom *Le visage chez E. Levinas et la donation chez Jean-Luc Marion* (Tvár u E. Levinasa a dávanie u Jeana-Luca Mariona). Porovnanie týchto dvoch francúzskych fenomenológov, ktoré ukázalo ich príbuznosť v teologickom prístupe a v pojme života ako privilegovaného fenoménu končí podivným záverom na adresu J.-L. Mariona:⁴ „... zdá sa, že saturovaný fenomén sa dáva bez odstupu, bez výzvy či odpovede; privilegovaný fenomén sebaafekcie života, telo, táto jedinečná medza fenomenality sa zdá byť odteraz narušená, zrušená. Všetko sa stáva fenoménom v onom prípade zvláštneho saturovaného fenoménu, ktorým je sebadávanie života ako vzatie tela – vrátane jeho dávania samotného. Znova sa kladie otázka princípu fenomenality“ (s. 240).

Paul Ricœur, ktorého storočnicu narodenia si tohto roku pripomínáme, vo svojej interpretácii Husserlovej fenomenológie vnášal do nej istý ontologický rozmer a na otázku miesta metafyziky v jeho vlastnom diele odpovedal, že jeho metafyziku máme hľadať v jeho výkladoch Biblie. Napriek tomu je prítomný v zborníku vďaka príspevku Ingy Römerovej nazvanom *Les implications ontologiques dans la phénoménologie de Paul Ricœur* (Ontologické implikácie vo fenomenológii Paula Ricœura), hoci on sám v práci *Sám sebou ako druhý (Soi-même comme un autre, 1990)*, z ktorej autorka vychádza, upozorňuje, že táto práca má byť braná ako „druhá filozofia“. Po priereze celým jeho dielom ho charakterizuje ako rámec hermeneuticko-fenomenologickej ontológie, ktorej subjektom je vždy konajúci a trpiaci jednotlivec.

Fenomenológia ako prvá filozofia má aj výslovných odporcov, o čom svedčí názov príspevku Eliane Escoubasovej *Deux résistances phénoménologiques à la philosophie première. La phénoménologie minimaliste de Dominique Janicaud et la phénoménologie existentielle d'Henri Maldiney* (Dvaja fenomenologickí odporcovia prvej filozofie. Minimalistická fenomenológia Dominiqua Janicauda a existenciálna fenomenológia Henriho Maldineya).⁵ Dozvedáme sa z neho, že kľúčovými pojmami minimalistickej interpretácie fenomenológie sú „javenie“, za ktoré neslobodno ísť, a „heuristika“, ktorou sa odmieta pokladať fenomenológiu za systém. To všetko vyúsťuje do fenomenológie ako umeleckého diela. Takto je umožnený prechod k Maldineyovi, ktorý zas túto umeleckú dimenziu pojme ako východisko svojej „fenomenológie jestvujúcna (*l'existant*)“.

Slovenskej odbornej verejnosti je známy aj autor ďalšieho textu *Le sujet violent. Contribution à une phénoménologie de la violence* (Násilný subjekt. Príspevok k fenomenológii násilia) Michael Staudigl. Ak sa „fenomén násilia“ nachádza na hranici fenomenológie – aj Husserlova pozostalosť sa zachránila v slobodnom svete – jeho fenomenologická tematizácia by si vyžiadala istú radikalizáciu, ba revíziu fenomenológie. Touto revíziou aj začína, pokračuje skúmaním telesnosti ako podpory násilia a končí konštitúciou „násilného subjektu“, zakoreneného v intersubjektívnej a interkorporálnej infraštruktúre. To všetko je však mimo fenomenológie smerujúcej k završeniu v prvej filozofii.

⁴ Pravda, pokiaľ je francúzsky preklad verný nemeckému originálu K. Novotného.

⁵ E. Escoubasová bola aj na Slovensku a do časopisu *Filozofia* prispela článkom *Náčrt ontológie obrazu: Heidegger a Blanchot* (Escoubas 2009, 757-764).

Lebo, opakujme, fenomenológia ako prvá filozofia je jedna vec a rôzne „radikalizácie“ fenomenológie zdola sú druhá vec, takže ani tento príspevok nemožno zaradiť do prvej filozofie, aj keď obohacuje subjekty životného sveta, tretieho sektora filozofie, o *homo violentus*.

Aj posledný, rumunský spoluautor zborníka Ion Copoeru sa v texte *Vie quotidienne et normativité* (Každodenný život a normativita) pohybuje v rámci životného sveta, ktorý je plurálny, až heterogénny, kladúci problém kompozibility, takže vyžaduje praktické, etické sprostredkovania, istý „pozitivismus praktík“ (s. 290), ktorý by nejaký *bios theoretikos* len zakrýval.

Predložený zborník sa mal niešť v duchu prvej filozofie, t. j. metafyziky, čo však neplatí o všetkých príspevkoch, ba ani o väčšine z nich. Nemožno sa tak ubrániť dojmu, že o ich zaradení do zborníka rozhodovala ani nie tak téma, ale skôr kongresové priateľstvo.

Ďalej možno konštatovať, že v tomto zmysle neboli využité dostatočne všetky primárne zdroje, akými sú *Prednášky o čase* (*Husserliana X*), *Idey* (*Husserliana III-1,2*), *Prvá filozofia* (*Husserliana VII – VIII*), *Karteziánske meditácie* (*Husserliana I*), *K fenomenologickej redukcii* (*Husserliana XXXIV*), najmä však trilógia *K fenomenológii intersubjektivit* (*Husserliana XIII – XV*) a z nej predovšetkým metafyzický tretí zväzok. To isté platí aj o sekundárnych zdrojoch spojených s menami ako E. Fink, L. Landgrebe, S. Strasser, A. Diemer, G. Eigler, H. Duméry, M. François, K. Schuhmann, W. Biemel, K. Held, G. Brand a i. A vôbec, metafyzikom nie je len, kto chce ním byť, hoci sa ním nestane ten, kto ním byť nechce.

Tak či onak, toto kolektívne dielo svojou pestrosťou, bohatosťou myšlienok a kritizmom môže významne prispieť, ak už neprispieva, do diskusie tak o aktuálnosti fenomenológie a jej smerovaniach, ako aj o jej aspiráciách na prvú filozofiu.

Jozef Sivák

Literatúra

ESCOUBAS, E. (2009): Náčrt ontológie obrazu: Heidegger a Blanchot. (Prel. Miloš Kriššák a Peter Mačaj.) *Filozofia*, 64 (8), 757-764.

Jozef Sivák
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: filosiva@savba.sk